

Foregangsmanden Jens Munk Poulsen, Vorupør

Jens Munk Poulsen er én af de store skikkelser i Thys historie. En foregangsmand, der skabte bevægelse og satte udvikling i skred. Redaktionen har opfordret museumsinspektør Alan Hjorth Rasmussen til at karakterisere Jens Munk Poulsens omfattende virke til gavn for Vorupørs befolkning og for dansk fiskeri.

Det gamle ordspil, »Den rette mand på den rette plads«, fik særlig aktualitet for det ottende barn i rækken af familieførelser hos fisker Poul Jensen Munk, Sønder Vorupør, da Jens Munk Poulsen som yngste og sidste barn kom til verden den 8. august 1860. Han blev født i et fattigt hjem, der på dette tidspunkt talte faderen, Poul Jensen Munk, moderen, Maren Christensen og 6 børn ud over ham selv. 4 af børnene havde de fået sammen, mens to var fra Maren Christensens tidligere ægteskab. Jens Munk Poulsens familie havde ingen privatejet jord, da de boede til leje i huset som såkaldt inderste.

På de udstrakte klitarealer græssede køer og får frit imellem hinanden og levede mælk til smør og ost, kød til saltkarret og uld til klæderne. Fiskerne levede ikke af fisk hele året.

I Jens Munk Poulsens første leveår var der i Vorupør 66 køer, 18 stykker ungkvæg, 325 får over 1 år, 77 under 1 år og 10 grise, men ingen af dem syntes at have tilhørt Jens Munk Poulsens familie, idet faderen ikke er opført som ejer noget steds i kreaturtællingen 1861.¹

I den smalle Hundborg-Jannerup Kommune havde kirke- og bondebyerne Hundborg og Jannerup de gode landbrugsjorder mod øst, mens Vorupør havde den dårlige sandjord mod vest. En gammel talemåde hentyder da også til forholdene i kommu-

nen: »Rige Jannerup, stolte Hundborg og fattige Vorupør«.²

Det var Jens Munk Poulsens indignation i barne- og ungdomsårene over forskelsbehandlingen af fiskerne, der blev drivkraften til en væsentlig del af hans senere indsats som igangsætter og foregangsmand inden for fiskeriet.

Jens Munk Poulsen fik den 6. august 1908 Dannebrogsmændenes Hæderstegn af Frederik den Ottende, og efter anmodning fra Ordenskapitlet skrev han da en kortfattet selvbiografi. Heri fortæller han blandt andet, at hans far på et tidligt tidspunkt blev svagelig, så moderen, to ældre brødre og han selv måtte søge at klare familiens indtjening. Det skete blandt andet ved, at børnene solgte fisk ved at gå fra hus til hus inde i landet.

Jens Munk Poulsen fortæller videre, at der i de tider var »så stor forskel på landboere og kystboere, at vi blev set på med stor ringeagt, og vi måtte derfor altid være belavet på at blive gjort grin med, når vi falbød vor vare omkring i gårdene. Dette smertede mig dybt allerede som barn, men denne ringeagt, som man følte for kystboerne havde vel for en del sin grund i, at fiskerne i mange stykker levede et meget fattigt og for fleres vedkommende dårligt liv i svir og drik, og som følge heraf måtte de, så snart fiskeriet slog fejl, enten ty til fattigvæsenet eller også gå på landet og

*betle. En »havbo«, som man kaldte os – med en fiskekurv på ryggen – var i manges øjne kun anledning til grin og latter».*³

Som eksempel fra den »mørke« periode skal nævnes et forhold, der opstod i forbindelse med briggen »Varbergs« forlis den 19. februar 1873 næsten lige uden for redningsstationen. Hele besætningen på 10 mand omkom. I mange timer ville det have været muligt at få besætningen i land med redningsbåden, men mandskabet turde ikke gå ud. Redningsstationens unge, driftige bådformand, Anders Josephsen, var indkaldt til orlogstjeneste. Bestyreren for Det nørrejydske Redningsvæsen havde forgæves forsøgt at få ham frigjort. Bestyreren betegnede bådformanden som »en af de få ædruelige folk blandt Vorupørs beboere«⁴ og havde forgæves forsøgt at få ham fritaget for tjenesten.

På grund af pligtforsømmelse og udvisning af utilstrækkeligt mod blev opsynsmanden og tre af mandskabet afskediget af Redningsvæsenets tjeneste.⁵ De øvrige fik en alvorlig tilrettevisning og blev frataget deres dagsbetaling. Det blev endvidere overvejet helt at nedlægge redningsstationen.

Men tilbage til Jens Munk Poulsen. Han kom straks efter konfirmationen ud at tjene, nemlig hos en strandfoged i Agger, hvor arbejdet dels bestod i at fiske og dels i at holde opsyn på stranden dag og nat. Han havde pladsen i to år, men måtte så tilbage til Vorupør for at forsørge forældrene, efter at to ældre brødre var døde. Først fiskede han på halv og – efter kort tids forløb – på hel part. Efter nogle år fik Jens Munk Poulsen en ung mand til at fiske for sig, så forældrene ikke mistede den sparsomme indtægt ved fiskeriet. Omvæltningen skyldtes, som han senere udtrykte det, at der vågnede en længsel i ham efter noget andet og mere, end den

tarvelige almueundervisning havde givet ham. Skulle dette omsættes i realiteter, var det nødvendigt, at han rejste ud, og at han til en vis grad kunne forsørge sig selv.

Der var nogle, der mente, at Jens Munk Poulsens evner strakte sig ud over fiskeriet, blandt andet kromand Peder Pedersen i Stenbjerg. Hans datter Maren Pedersen kiggede vist mildt til den unge fisker, der udmærkede sig ved ikke at nyde spiritus. Den 1. februar 1880 træffer vi Maren Pedersen hos Munk Poulsens forældre. Hun betegnes da i folketællingen som væverske og »midlertidigt tilstedeværende«. Maren, der senere blev Jens Munk Poulsens hustru, var da 25 år.

Den kommende svigerfar, kromanden i Stenbjerg, gav tilsagn om støtte til seminariuddannelsen, og lærer Nielsen samme sted formulerede et »aktiebrev«, hvor de fattige fiskere lovede små bidrag til Jens Munk Poulsens seminariuddannelse. Samtidig påtog den vordende lærer sig privatundervisning af pogeskolēelever, det vil sige ikke-undervisningspligtige forskoleelever, hvilket muliggjorde, at han kunne tjene til sit ophold på Ranum Statsseminarium, hvor han samtidig modtog sin læreruddannelse. Ved en ihærdig flid lykkedes det ham allerede 2 år efter i 1884 at bestå sin eksamen med førstekarakter.

Munk Poulsen fik derefter forskellige ansættelser fjernt fra Vorupør, blandt andet ved Asdal Skole i nærheden af Hjørring og ved Holmen Skole ved Strandby. Ved Holmen Skole var han de første tre måneder af 1886, hvorefter der fulgte 1½ år ved Rugårdstrand Skole på Djursland. Han blev da indstillet som nr. 1 til en vellønnet lærerstilling i Nidløse på Sjælland, men han foretrak Sønder Vorupør, selv om embede, løn og bolig var beregnet på en ugift. Jens og Maren var blevet gift i maj 1886, og den

Jens Munk Poulsen. 1860-1921.

1. januar 1888 kom han til det nyoprettede embede i Sønder Vorupør. Fra sommeren 1885 aftjente han sin værnepligt som infanterist. Da han blev udtaget som befalingsmand, lånte han 50 kr. af 5 fiskere og fik stillet en anden mand i stedet.

Inden Jens Munk Poulsens ansættelse var der foregået mange forhandlinger imellem sognerådet og skoledirektionen, hvis formand var provst N. W. Rohde, tidligere sognepræst i Hundborg. Nogen kan have hvisket ham i øret, at Jens Munk Poulsen kunne tænkes at være en potentiel ansøger til stillingen, men med dennes tilhørsforhold til missionen var han ikke særlig populær hos bønderne. De sad i sognerådet, hvor ingen fisker var repræsenteret, og det var bønderne, der bestemte.

For at få omstødt sognerådets bestemmelse om, at stillingen skulle opslås til en ugift lærer, skrev provst Rohde direkte til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet: »Befolkningen er aparte, noget

rå, men godmodig og den ældre slægt meget uoplyst. Det ville være ønskeligt, om man kunne erholde en skolelærer af et sådant indhold, at han i åndelig henseende kunne påvirke befolkningen i en god retning. Dersom der kun ydes bolig for en ugift lærer, da er det næppe rimeligt, at denne længe vil føle sig vel under de aparte forhold, under hvilke han kommer til at leve. Han vil snart søge bort, og embedet vil således være underkastet en hyppig omskiftning af lærer.

Anderledes vil forholdet stille sig, hvis boligen opføres med rum for en gift lærer, en sådan lærer vil ganske anderledes føle sig hjemme og slå rod hos befolkningen og i det daglige samliv være denne til gavn og velsignelse, og det er rimeligt, at befolkningen vil påskønne hans gerning ved jævnlige gaver af fisk, der vil yde den gifte lærer et betydeligt bidrag til hans husførelse«. ⁶ Trods sognerådets dispositioner lykkedes det dog ikke at holde bysbarnet ude.

I de 6 år, der var gået fra Jens Munk Poulsen forlod Vorupør, og indtil han vendte tilbage som lærer, glemte han ikke lokalbefolkningens vilkår. Han skriver herom i sin selvbiografi: »Under mit ophold på seminariet havde jeg ofte tænkt på den behandling, der blev fiskerne til del fra såvel landboernes som fiskehandlernes side, og jeg lovede mig selv og min Gud, at dersom der måtte forundes mig lejlighed dertil, ville jeg ofre mine kræfter og bruge mine evner til at hjælpe denne så forsømte stand. Jeg forstod dem og følte med dem, thi jeg var jo selv en af deres egne«. ⁷

I de følgende år fik Jens Munk Poulsen rigelig mulighed for at opfyldte sit løfte, og han gjorde det til fulde.

Under opholdet på lærerseminariet førte Jens Munk Poulsen en ivrig korrespondance med kammerater og bysbørn i Vo-

rupør, og han søgte at påvirke dem kristeligt, dels gennem brevveksling og dels ved at skaffe dem gudelig litteratur. En af Jens Munk Poulsens samtidige fortæller, at han blandt andet skrev et meget langt brev til Chr. Jensen Munk, Vorupør, som blev læst af mange, både mænd og kvinder. Brevet blev også oplæst på havet under et hvil i bådelauget, »Det lille Compagni«. ⁸ Også gennem tilkaldte prædikanter fik Jens Munk Poulsen og andre indprentet Indre Missions lære i Vorupørs befolkning, og flere begyndte, som han formulerede det, »at vågne af den åndelige søvn«.

Samtidig holdt også havet sine »alvorlige prædikener«. Hermed mente han ulykken den 26. marts 1885, da 8 fiskere fra Sønder Vorupør og 4 fra Stenbjerg druknede. Redningsbåden var gået ud og havde fået bjerget 10 mand ombord fra 2 fiskerbåde. Der var herefter 19 mand i redningsbåden. Båden kæntrede i brændingen på vej ind, og kun to af fiskerne samt hele redningsmandskabet, der bar redningsbælter, kom levende i land.

Man måtte vente i 12 timer, førend der kom bud om, at de øvrige fiskere fra den andre både, der var blevet drevet nordpå af stormen, var kommet frelst i land. Jens Munk Poulsen har berettet om ventetiden: »Mange hjerter bævede, og mange løfter blev sikkert givet Gud, thi her følte man sin afmagt over for situationen, og i sådanne tider falder alle teorier og opstyltede meninger bort. Da træder livets og dødens tunge virkelighed frem med al sin alvor, og da – i sin nød – finder ofte mangt et hjerte hen til den Gud, der i de lyse og lette dage var på så lang afstand«. ⁹ I forbindelse med ulykken fandt mange således vejen til troen. På denne måde kom ulykken til at udbygge den indremissionske vækkelsesbevægelse, der blev indledt i 1883-84.

Jens Munk Poulsen og skolen

Inden vi går over til at skildre Jens Munk Poulsens indsats inden for fiskeriet, skal vi

Samtalemøde ved kirken.

høre om hans præg og initiativer på skole- og kirkeområdet. Inden det første halve år var gået, forelå den første klage fra sognerådet i Hundborg-Jannerup til skoledirektionen over den ny, indremissionske lærer. Den vedrørte ikke hans gerning som lærer, men derimod hans forhold uden for skolen, som man ikke mente harmonerede med lærergerningen. Sognerådet hævdede, at han *»formentlig ligesom træder privatlivets fred for nær ved at slutte sig til en i religiøs retning udpræget virksomhed, der i skjul af indremissionen udså splid og tvedragt i hjemmene og iblandt medlemmerne i familierne ved at udtale en fordømmelsesdom over dem, der ikke kunne slutte sig til de anskuelser, der af den nævnte retning prædiktes«*.

I en støtteskrivelse, underskrevet af samtlige beboere i Sønder Vorupør, hvor fiskerne fremhævede Munk Poulsens bestræbelser på at gavne befolkningen i dens erhvervsudøvelse, hed det: *»For fiskeriets udvidelse og fremgang og ved ethvert forsøg på at vise beboerne adgang til understøttelse til deres hovederhvervs forbedring er han ikke alene tjenstvillig og uegennyttig, men også opmuntrende og virksom«*.¹⁰ De øvrige klager blev afvist på det kraftigste.

Med ministeriets accept fik Jens Munk Poulsen i 1891 gennemført en ny skolegangsordning, der langt bedre end den hidtidige tilgodeså børnenes mulighed for at deltage indirekte i fiskeriet, idet deres opgave bestod i at sætte madding på krogene og efter endt fiskeri at klare dem op igen.

Betydningen af den ny skolegangsordning og dens tilpasning til fiskeriets krav fremgår af beboernes henvendelse til skoledirektionen: *»Da vor beskæftigelse netop medfører, at vinteren er langt den travleste*

tid for os, og vi alle er mere eller mindre uformuende, så flere ikke evner at holde tjenestefolk, og vi om eftermiddagen kunne have stor nytte af vore store børn til at gå til havet efter kroge, så beder vi meget den høje skoledirektion om at bevilge dette vort andragende, så forandringen kunne ske snarest muligt«.¹¹

Ansøgningen om hverdagsskolegang i februar, marts og april blev godtaget af alle instanser og medførte, at ældste klasse fra at have haft heldagsundervisning i 4 dage om ugen, nu fik formiddagsundervisning 6 dage, samt at yngste klasse fik sine timer fordelt på 6 dage imod tidligere 2 dage. For skolen betød den nye ordning blandt andet, at der i 4 dage om ugen endvidere kunne holdes sommerundervisning i en mellemklasse, bestående af de dårligste og de bedste fra henholdsvis den ældste og den yngste klasse. Det lykkedes endvidere at fordele timerne på en sådan måde, at eleverne kunne fritages for meget skolehjemmearbejde netop i vintertiden, hvor der var størst brug for dem i fiskeriet.

Jens Munk Poulsen og kirken

Om Vorupør-befolkningens forhold til kirken i Jens Munk Poulsens barndom skrev han følgende: *»Vi havde 1½ mil til kirke, heste og vogne fandtes ikke, og følgen blev, at kun nødvendige kirkelige handlingers udførelse tvang os engang imellem i kirke«*. Den første kirke i selve Vorupør kom i 1878. Dens våbenhus findes endnu som kapel på kirkegården øst for kystvejen. Kirkegården rummer blandt andet Maren og Jens Munk Poulsens gravsted og fællesgraven for Vorupør-fiskerne, der omkom ved ulykken i 1885.

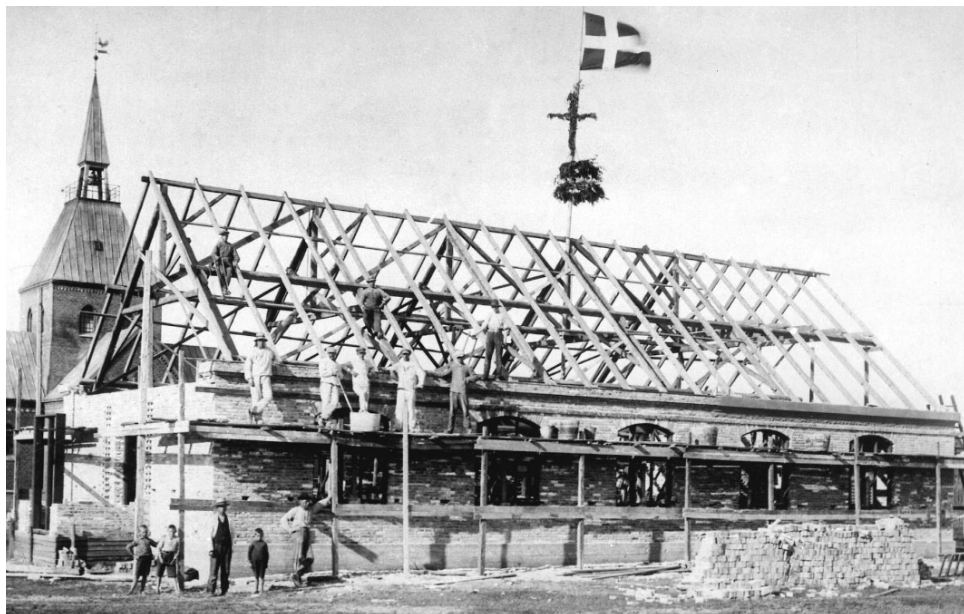
Jens Munk Poulsen var ikke alene missionsens mand, men også kirkens. I 1898 opstod der et ønske om at udvide den gamle kirke med 8-10 alen mod vest, så der kunne skaffes plads til de mange kirkegængere. Jens Munk Poulsen henvendte sig som kirkevæрге til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet og skrev blandt andet: *»Efter at flere åndelige rørelser er gåede hen over fiskerlejerne tilligemed stedfundne ulykker, findes der nu her – tør vi nok sige – et kraftigt menighedsliv tæt sluttet om kirken«*.¹²

Aalborg bispeembedede påtegnede ansøgningen med ordene: *»Jo stærkere og mere intensiv den kristelige bevægelse er på stedet, desto mere kan den, hvis man ikke bestræber sig for at holde den til kirken, blive udsat for at komme ind i mere eller mindre usunde spor«*. Den dybere mening fremgik af en udtalelse fra biskop Frederik

Nielsen i juli 1901. Biskoppen mente, at det ikke kunne gå an at nedbryde den gamle kirke, førend den ny var færdig, da det ville kunne fremkalde en situation, der gjorde det nødvendigt at lade missionshuset i Sønder Vorupør midlertidigt indvie til kirke. Man skulle ikke gribe til *»det mislige surrogat at indvie et missionshus, hvor der står en kirke«*. Kirke og missionshus måtte ikke blandes.

Menigheden i Stenbjerg ville ikke udlåne deres kirke til kirkelige handlinger fra Vorupør. Biskoppen betegnede det som *»snæversindethed«*. Sognepræsten i Nørhå sogn konkluderede, at det var *»den stærke spænding mellem den i Vorupør meget yderliggående Indre Mission og den øvrige befolkning«*, der havde givet sig udslag i nægtelsen.

Den ny kirke, der også skulle gøre tjeneste som sømærke, var tegnet af arkitekt C.

Rejsegilde på missionshuset »Filadelfia« i 1916.

Aug. Wiinholt, København. Kirken blev indviet den 27. november 1902. Forhistorien med hensyn til missionshusene var, at der i Sønder Vorupør i 1886 var blevet tegnet et beløb på 1.800 kr. til opførelse af et missionshus, som stod færdigt året efter. I 1916 blev pladsen i missionshuset for trang, og det ny missionshus »Filadelfia«, der nu er kirkecenter, blev opført i Nørre Vorupør.

Husholdning og tillidshverv

Til at passe husholdningen havde Munk Poulsens familie allerede i 1890 to tjenestepiger. Senere kom der også en karl til, som passede landbruget. I en periode var en gammel købmand, der passede fiskeriregnskabet, på kost. Landbruget blev i 1904 forøget med henved 10 tønder land klitjord, og der var blevet bygget ko- og svinestald til 4 køer, 4-5 grisesøer og 1 gedebuk. Herudover var der et par jyske heste. Til vinterforråd blev der sørget for roer og kraftfoder – og hvidkål til husholdningen. Fru Munk Poulsen solgte en del af kålen videre til fiskerne.

I 1899 var Jens Munk Poulsen blevet valgt ind i bestyrelsen for De samvirkende jyske Fiskeriforeninger, og i 1900 satte jyderne ham ind i Dansk Fiskeriforenings hovedbestyrelse. Her kæmpede han en sej kamp for, at fiskerne – som de praktiske folk – selv skulle styre og udøve indflydelse på deres erhverv. Han kom dog først igennem med sit synspunkt i 1902, da der skete et såkaldt systemskifte inden for Dansk Fiskeriforening. I 1904 blev Jens Munk Poulsen hovedforeningens konsulent i Jylland, hvor han blandt andet fik ansvaret for administration og tilsyn med

faresignalstationerne. Som foreningens tillidsmand for Jylland deltog han i lokalforeningernes møder og agiterede for oprettelse af låneforeninger og andelseksportforeninger samt for andels- og ulykkesforsikringsspørgsmålet. I året 1905 havde Munk Poulsen blandt andet følgende erhverv og tillidshverv: Vorupør Fiskercompagni (forretningsfører), Vorupør Fiskeriforening (sekretær), den lokale sygekasse, ulykkesforsikringen, låneforeningen, sygeplejeforeningen og Forsikringen af danske Fiskefartøjer. For at kunne passe de mange gøremål fik Jens Munk Poulsen i 1900 tilladelse til, for egen regning, at holde hjælpelærer i et år. I 1901 bevilgede ministeriet ansættelse af H. P. L. Agergaard som andelærer.

Også lokalt ønskede Munk Poulsen medindflydelse, men landbefolkningen følte, at udviklingen gik for stærkt ved havet, særlig da fiskerne forlangte at være politisk medbestemmende i sognerådet. Det var dog, som Munk Poulsen udtrykte det, nok for ham »at finde forståelse og påskønnelse blandt fiskerne og se frugten af arbejdet«. Politisk set begyndte han i 1901 som folketingskandidat for Højre (de konservative), men blev ikke valgt. I 1913 genopstillede han på ny – denne gang for Venstre. Han var i folketinget indtil 1920.

Jens Munk Poulsen og Fiskercompagniet

I august 1887, det vil sige mens Jens Munk Poulsen endnu var ansat ved Ruggårdstrand Skole på Djursland, indkaldte han fiskerne til et møde hos fisker Jens A. Fink i Sønder Vorupør. Her foreslog Jens Munk Poulsen fiskerne, at de sluttede sig sammen og satte sig både på selve fang-

sten på havet og afsætningen på landjorden. Derved kunne de ikke alene sikre sig indtægten ved deres fiskeri, men også mellemhandlerfortjenesten ved eksporten. Kort forinden var også andre bådelaug i Vorupør begyndt at eksportere deres fangster.¹³

10 fiskere mødte frem hos Jens Fink og blev enige om, som Jens Munk Poulsen senere udtrykte det, at slutte sig sammen »i compagni for derved at gavne hverandre såvel åndeligt som timeligt«. Fiskercompagniet blev således ikke alene en sammenslutning med et praktisk forretningsmæssigt formål, men havde også – og ikke mindst – væsentlige religiøse undertoner.

Jens Munk-Madsen skrev mange år senere om Munk Poulsen: »Frisk og ung som han var og med mod til at vove noget, kastede han straks tanken ud, til at fiskerne burde danne et fælles enigt foretagende«. Fra den 1. januar 1888, da Jens Munk Poulsen som 27-årig overtog lærerstillingen i Sønder Vorupør, blev han for alvor de troende Vorupør-fiskeres talerør og førstemand. Kort tid efter mødet havde yderligere 6 fiskere meldt sig som deltagere i Compagniet, og i efteråret 1888 kom yderligere 12 fiskere til.

Der var i begyndelsen ingen skrevne vedtægter, men det forudsattes, at alt arbejde inden for Compagniet lønnedes lige, uanset størrelsen af den enkelte båds fangster og uanset, om de var på havet eller ej. Bådene blev overtaget som Compagniets fællesejendom.

I vinteren 1890-91 fik Compagniet vedtægter. Formålet var at drive »timeligt erhverv i fællesskab«, idet man derved skulle hjælpe og støtte hinanden i åndelig henseende. Enhver, der ønskede at være medlem, måtte derfor »kendelig være ven af Guds børns samfund«. Alt hvad medlem-

merne tjente i fisketiden skulle indgå i Compagniets kasse.

Udbyttedeling og fællesskab

De ideale etiske og samarbejds-mæssige forudsætninger kunne ikke holde stand i længden. Der blev »anket over sløjhed i mange retninger inden for Compagniet«, og i februar 1892 blev der truffet beslutning om, at hver enkelt fisker forlods skulle have udbetalt to tredjedele af sin part af bådens fangst, mens resten skulle tilfalde Compagniet til betaling af fælles udgifter og senere til lige deling mellem samtlige medlemmer. Nogle måneder efter blev Compagniets 7 fartøjer tilbagesolgt til de enkelte bådelaug.¹⁴ I perioden frem til 1900 fik de enkelte medlemmer således igen deres andele i forhold til, hvad de fiskede.

Fra år 1900 meldte de gamle tanker om virkeligt fællesskab sig på ny. Det virkelige fællesskab var bevaret så sent som i sommeren 1902, da præsidenten for Dansk Fiskeriforening gav Fiskercompagniet og dermed Jens Munk Poulsens værk følgende skudsmål:

»Vorupør Fiskercompagni er en enestående sammenslutning af fiskere, der driver et slags andelsselskab eller broderskab, som allerede i flere år har arbejdet med eksempløs trofasthed og sammenhold. Medlemmerne er ikke i nogen afholdsforening, men har dog givet afkald på al spiritusnydelse. Alt hvad der opfiskes, betragtes som fællesejede for alle medlemmerne, hvoraf de fleste er familiefædre med en som oftest ret stor børneflokk.«¹⁵

Kort forinden havde grønlandsforskeren og forfatteren L. Mylius-Erichsen

karakteriseret Vorupør med blandt andet følgende bemærkninger: »Man kunne se det på husene, at kårene var forbedret for de hellige, de rev de gamle maleriske hytter ned og byggede højloftet og sundt – men kedeligt. Og man kunne se på deres ansigter, når man traf at komme til stranden en dag, hvor mange fiskere var beskæftigede på den fælles landingsplads i Nørre Vorupør inden for det skjærmende stenrev – ansigterne bar velplejethedens præg, der var ikke længere drukkenskabs-tegn at spore som hos adskillige af de vantro, der klumpede sig sammen nordligst på landingspladsen som noget for sig, endda der ikke var synderligt andet, der holdt sammen på dem end den fælles, men afmægtige trods mod missionen, hvis fiskere her, på skolelærerens indflydelsesrige initiativ, alle fiskede i kompagni og til fælles udbytte og var organiserede i en eksportforening, hvorved de undgik mellemhandlere. Her praktiseredes altså en art kommunisme, der virkelig var beundringsværdig og vistnok enestående i landet«¹⁶.

Om indsatsen i forbindelse med Fiskercompagniet og den deraf følgende holdningsændring i befolkningen konkluderede Jens Munk Poulsen følgende i sin selvbiografi fra 1908: »Det ville næppe have frugtet, om ikke der samtidig var gået en åndelig rejsning gennem befolkningen og skabt et religiøst liv, der omdannede hjemmene til det modsatte af før, thi det blev med kraft hævdet fra første færd af, at virkelig levende kristendom må sætte frugt i det praktiske liv. Et af de første frugter var afskaffelsen af spiritus blandt Compagniets medlemmer. Til gengæld måtte jeg give afkald på tobaksrygning. Denne gennemførte afholdenhed hjalp flere drinkere på ret køl«.¹⁷

Problemer med kapitalen

Et af de største problemer for kystfiskeriets udvikling har været at få adgang til lånekapital til bygning af fartøjer, is- og eksporthus m.v., herunder også at skaffe kautionister inden for det lunefulde erhverv. I 1880'erne og begyndelsen af 1890'erne nægtede sognerådet at garantere for statslånene. Først i 1894 stabiliseredes forholdene, og i 1904 gennemførtes en lånelov, der blandt andet muliggjorde oprettelsen af Vorupør Fiskercompagnis Låneforening. Jens Munk Poulsen, der takket være sine forbindelser inden for Dansk Fiskeriforening havde et godt kendskab til lovgivningsarbejdet, sørgede for, at Vorupørfiskerne kom med allerede ved den første uddeling af statslån, og allerede den 4. august samme år blev der bevilget 17.000 kr. til Compagniets medlemmer. Snart efter kom også fiskere uden for Compagniet til. Også de ønskede sig Jens Munk Poulsen som formand, og han indvilgede.

Prøvedæksbåden

Den 21. november 1893 mistede 48 fiskere på den jyske vestkyst livet, da deres både kæntrade i brændingen. Det resulterede i, at Jens Munk Poulsen og den lokale bådebygger Christen Thomsen gik sammen om at få bygget en prototype på en dæksbåd til brug fra åben strand. Bådebyggeren og Fiskercompagniet søgte Indenrigsministeriet om et tilskud på 1.000 kr. til bygning af prøvedæksbåden.

Projektet blev modtaget positivt af myndighederne, og båden, der fik navnet »Eben-Ezer«, blev taget i brug i februar 1897, da den blev overladt Fiskercompagniet til afprøvning. Netop i forbindelse

Fiskerbåde på stranden ved Vorupør, ca. 1910.

med afprøvningen bestod organisationsformen i Vorupør sin afgørende prøve. Fiskercompagniet havde det, som alle individuelle projekter manglede, nemlig driftskapital. Jens Munk Poulsen fortæller:

»Da båden var færdig, besluttede Fiskercompagniet sig til at gøre et alvorligt forsøg med den, og dette blev så meget lettere for dem, som Fiskercompagniets andre både tog del med, så risikoen angående et mislykket forsøg ikke kom til at hvile så hårdt på brugeren. Jeg kan her ikke tilbageholde den bemærkning, at forsøget sikkert aldrig var faldet så heldigt ud, hvis det ikke var blevet gjort af det store selskab, Fiskercompagniet, hvor så mange var fælles ansvarlige, thi det var først gennem fortsat brug, særlig det andet år, der godtgjorde bådens fortrinlige egenskaber, netop til dette brug«. ¹⁸

I de følgende år overdængede fiskerne i Vorupør deres ny ministerium, Landbrugsministeriet, med ansøgninger om lån til bygning af dæksbåde. Den 19. april 1898 indsendte således 34 Vorupør-fiskere iden-

tiske ansøgninger om 5.600 kr. til bygning af 4 dæksbåde til helleflynderfiskeri. Alle ansøgninger var skrevet af Jens Munk Poulsen.

Den væsentligste faktor for udviklingen i Vorupør var netop, at risikoen blev spredt fra det enkelte bådelaug til det samlede Fiskercompagni. Mange andre nyheder inden for fiskeriet var dømt til undergang, fordi der ikke var modstandskapital til stede til at klare de første vanskelige år og de uundgåelige børnesygdomme.

Også på et andet område blev risikospredningen inden for Compagniet en fordel for Vorupør. Fiskere fra nabofiskerlejet Stenbjerg var de første Vestkystfiskere, der ansøgte staten om midler til at få bygget en dæksbåd med petroleumsmotor til brug fra åben strand. Det skete i juli 1898.

Båden, der fik navnet »Vestjylland«, nåede at komme med i helleflynderfiskeriet i foråret 1901 og fik et godt skudsmål. Bådelaugets omkring motorbåden kunne dog ikke få det til at gå rundt og opløste sig selv i februar 1902. Ingen andre i Sten-

bjerg ville have med båden at gøre, den havde fået en revne i motorfundamentet, men det ville man i Vorupør.

På grund af Fiskercompagniets organisatoriske og finansielle evner til at kunne afslutte – og udnytte – forsøgsprojekter, fik Compagniet Stenbjerg-båden overladt af ministeriet. Fiskeriinspektør F. V. Mortensen argumenterede blandt andet således for overdragelsen: *»De enkelte bådelaug her på kysten har som regel ikke råd til at ofre noget på forsøg, og viser fiskeriet sig derfor ikke straks heldigt og giver et rimeligt overskud, da må et sådant bådelaug nødvendigvis snart opgive ævret og gå tilbage til deres tidligere fiskeri og billige drift. At nogle bådelaug slutter sig sammen i lighed med det her nævnte kompagni, træffer man flere steder her på kysten, og det viser sig da også, at disse altid bliver foregangs-mændene for alt nyt til fremme af fiskeriet«.*¹⁹

Prøveredningsbåden

Ikke nok med at Jens Munk Poulsens Compagni overtog prøvedæksbåd og prøvemotorbåd, det involverede sig også i fremstillingen af en bedre konstrueret redningsbåd end de gængse, der blev benyttet af Det nørrejdyske Redningsvæsen. Den direkte baggrund var en kæntringsulykke, som den 18. september 1901 forvoldte tre Vorupør-fiskeres død, men kæntringsulykken med redningsbåden i 1885 sad vel også fortsat i erindringen.

Sagen blev rejst under 1. behandling af finanslovsforslaget for 1902-1903 og bragte Munk Poulsen mange fjender på halsen. Redningsvæsenets fartøjer måtte ikke bringes i miskredit, da tilliden blandt brugerne derved risikerede at blive mindsket.

En bådmand og en opsynsmand i henholdsvis Sdr. Lyngvig og Agger indberettede straks Vorupør-fiskernes forsøg på at skaffe midler til bygning af en prøveredningsbåd til bestyreren af Det nørrejdyske Redningsvæsen, konsul A. Andersen. Denne for i blækhuset og forsvarede den traditionelle redningsbådtype. Om manden fra Vorupør konkluderede han over for ministeriet, at ikke alene Munk Poulsen, men også andre, *»søger enhver – om end uberettiget – anledning benyttet til at undergrave Redningsvæsenets nødvendige og berettigede anseelse samt at nedbryde mandskabernes tillid, hvorved pligtforsømmelse og deraf resulterende ulykke vil kunne opstå«.*

Redningsvæsenets bestyrer følte sig alvorligt krænket og henstillede til ministeriet, at der blev sat en rimelig grænse *»for bestyrelsesmedlemmet Munk Poulsens agitatoriske virksomhed på Redningsvæsenets område«.* Ministeriet fandt dog ikke, at Jens Munk Poulsen havde overskredet grænserne for det tilladelige og fandt det usmageligt og umuligt at stoppe agitationen. Sagen blev derefter henlagt.²⁰ Konsul Andersen udarbejdede på baggrund af diskussionerne i folketinget en række *»Vejledende bemærkninger om redningsbåde«*, men fik forbud af ministeriet mod at udsende dem til pressen.

Munk Poulsen havde politikernes støtte, og på finansloven 1904-05 fik han bevilling til bygning af prøveredningsbåden. Opgaven blev tildelt bådebygger Christen Thomsen, Sønder Vorupør.

Da båden var færdig, blev der den 11. oktober 1905 foranstaltet en prøve med den ny og den gamle redningsbåd. Redningsvæsenets konsulent, A. W. Bonnesen, var til stede i Vorupør, da den ny båd skulle afprøves den 11. oktober 1905. Ef-

ter afprøvningen meddelte han ministeriet, at han ikke delte redningsbestyrerens skepsis med hensyn til prøveredningsbåden. Den ny båd blev under prøven lagt på tværs i brændingen, men det forsøg turde statsredningsbådens mandskab end ikke at forsøge sig med.

Da Munk Poulsen i 1908 skrev sin selvbiografi til Amalienborg, gav han sagen følgende kommentar: *»Ved Redningsvæsenets chefs udholdende modstand mod sagen – som for resten mod alle fremskridt – er det til dato lykkedes at holde sagen nede«*.²¹

Efter en periode i Agger, hvor båden i øvrigt væltede rundt under urolige og vanskelige strømforhold, kom prøveredningsbåden tilbage til Vorupør i 1909, og i 1912 blev den overdraget Vorupør Fiskeriforening som ejendom og til brug sideordnet med statsredningsbåden. Efter at Jens Munk Poulsen den 20. maj 1913 var blevet indvalgt i folketinget, holdt han en brandtale, hvori han kritiserede, at Redningsvæsenet fortsat benyttede roredningsbåde, der havde været forældet i 40 år. Han fandt det også kritisabelt, at man stadig ikke var gået over til motorredningsbåde og opfordrede til, at der blev søgt bevilling, så der kunne indlægges motor i Vorupørs prøveredningsbåd.²² Først da Redningsvæsenet i 1920 stationerede en moderne, nybygget motorredningsbåd i Vorupør, var både statens gamle roredningsbåd og prøveredningsbådens dage talte.

Læmolen

En af Jens Munk Poulsens sidste, men største initiativer blev udført i samarbejde med Vorupør Fiskeriforening og dennes formand, Jens Poulsen, da Jens Munk

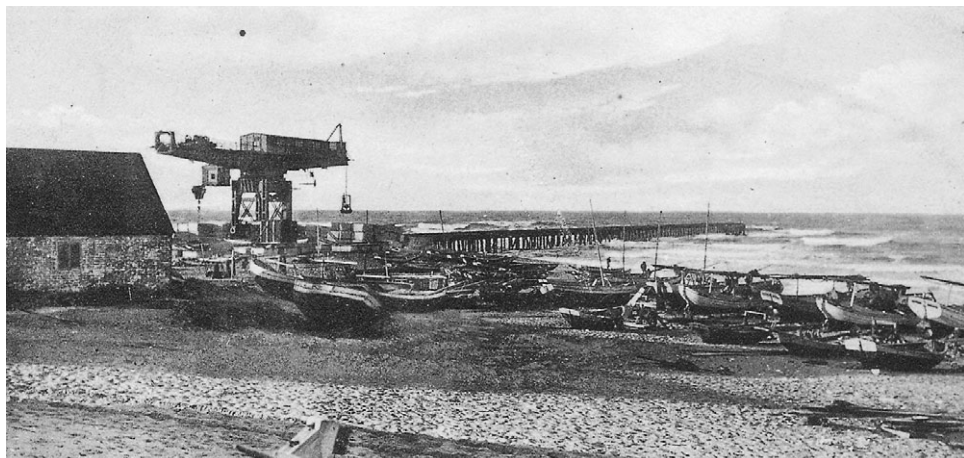
Poulsen var sekretær i foreningen. Initiativet førte til, at Vorupør for statens regning fik bygget en læmole til støtte for ophaling og udsætning af kystbådene.

Ønsket om bygning af en Vestkysthavn – foruden den eksisterende i Esbjerg – blev blandt andet rejst på et offentligt møde vedrørende havnesagen, der fandt sted i Thisted den 20. september 1895. Jens Munk Poulsen havde et længere indlæg på mødet.

Til skuffelse for Vorupør foreslog en havnekommissionen i 1897, at der blev bygget læmole i Klitmøller. Det bragte misstemning og skuffelse i Vorupør. Senere kom der dog forslag om både Hanstholm, Klitmøller og Vorupør. Jens Munk Poulsen skrev blandt andet pjecen *»Hvor bør Molen ligge?«* I pjecen gav Jens Munk Poulsen Klitmøller følgende afsluttende bemærkninger med på vejen: *»Jeg ønsker al mulig godt for vor genbo, Klitmøller, men trods det kan jeg dog ikke se, at en mole dér med det formål for øje ville være andet end en stor uretfærdighed. Jeg kan nemlig ikke rettere se, end at – hvis man skal bygge en mole, der også har til formål at støtte og opbøjle fiskeriet – så må man lægge den der, hvor den gør mest nytte«*. Herefter påviste han en overbevisende statistik fra Fiskeriberetningen, der klargjorde, at fiskeriudbyttet i Vorupør var 10 gange så stort som i Klitmøller, og at udbyttet i Vorupør i året 1898-99 svarede til udbyttet i Lild, Hansted, Klitmøller, Agger, Harboøre, Fjaltring, Husby, Sønder-Lyngvig og Nymindegab – tilsammen. Vorupør gik af med sejren. Vedtagelsen i folketinget, og den endelige vedtagelse gik på, at der skulle opføres havn i Skagen samt læmoler i Vorupør og Hanstholm.

Snart ønskede man sig læmolen udvidet til et egentligt havneanlæg, og Jens Munk Poulsen henvendte sig i august 1906 til in-

Kranen ved anlæggelse af læmolen, ca. 1910.

geniørfirmaet Saabye & Lerche, København, og bad om et kalkulatorisk overslag og tilbud på ikke mindre end en fiskerihavn ved Vorupør.

Der blev ikke noget ud af havnebyggeriet, men Vorupør havde besøg af finansudvalget, der blev beværtet på hotellet uden vin. Gæstebudet kostede hver fisker i Vorupør 3 kr. Den 8. august 1908 tog Frederik den Ottende og dronning Louise læmolebyggeriet i øjesyn, og Jens Munk Poulsen fik ridderkorset som tak for indsatsen i fiskeriets tjeneste. Molebyggeriet var endeligt afsluttet i 1911.

Andelssagen – Jens Munk Poulsens livsværk

Lad os til slut afrunde Jens Munk Poulsens livsværk omkring Fiskercompagniet og dets bedrifter med en kort redegørelse for Compagniets overgang til Danmarks første andelsforening inden for fiskeriet. Efter at fællesskabet havde virket i 20 år, blev Munk Poulsen formand for et udvalg un-

der Dansk Fiskeriforening, som skulle fremme andelssagen blandt vore fiskere.

Solidaritet, fællesskab, tro og tillid – herunder også til Jens Munk Poulsen – var de bærende forudsætninger for Compagniets drift i de første 30 år. Munk Poulsen fremlagde imidlertid aldrig specificerede regnskaber for virksomhedens drift, hvilket faldt nogle for brystet. Det var ment som en beskyttelse af de enkelte bådelaug og fiskere vedrørende deres indtjenings-evne. Alle skulle være lige, og ingen skulle fremhæves frem for andre. Som årene gik, forlangte fiskerne større indflydelse i Fiskercompagniet og ønskede åbne regnskaber.

Spørger man om årsagen til det ubetingede fællesskabs ophør, har Jens Munk Poulsens søn, Poul, givet en forklaring. *»Jeg spurgte engang far, hvad årsagen var, og han sagde, at mærkeligt nok var det dem, der fiskede mindst, som foranledigede ændringen. De følte, at de modtog en slags almisser, når de skulle have lige så meget som dem, der fiskede mest. Med mit kendskab til disse samvittighedsfulde men-*

nesker, er jeg ikke i tvivl om, at det var rigtigt«. ²³

I 1919, da andelstanken for længst havde vundet indpas i fiskeriet uden for Vorupør, blev der holdt et offentligt møde på Vorupør Badehotel med henblik på at få oprettet »en moderne andelssalgforening, hvor medlemmerne selv administrerede salget af fisken«. Dansk Fiskeritidende konkluderede, at fiskerne ønskede at komme bort fra den patriarkalske ledelse. Bladet bad dem dog huske det store arbejde, som Jens Munk Poulsen havde udført i sine velmagtsdage ved at skabe konkurrence til fiskeeksportørernes fiskehandel, der mange steder også havde præg af overformynderi. ²⁴

NOTER OG KILDEHENVISNINGER

- 1 En anden person, strandfoged Poul Jensen Munk, forekommer i kreaturtællingen, men han er ikke identisk med Jens Munk Poulsens far.
- 2 Meddelt forfatteren af fhv. fisker Anders Josef Jensen, Vorupør.
- 3 Selvbiografi af 14.9.1908. Ordenskapitlet. Kopi hos forfatteren.
- 4 Skrivelse af 26.2.1873. Det nørrejydske Redningsvæsen. Journalsager B 447. Rigsarkivet.
- 5 Beretning om Redningsvæsenets Virksomhed 1.4.1872-31.3.1873.
- 6 Provst N. W. Rohde i skrivelse af 26.2.1887 til Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Ekspeditionskontoret for lavere Undervisningsvæsen, j. nr. NN 752, 1886. Rigsarkivet.
- 7 Selvbiografi af 14.9.1908. Ordenskapitlet. Kopi hos forfatteren.
- 8 Maskinskrevet redegørelse for »Det lille Compagnis« forhold til Fiskercompagniet. Det lille Compagni bestod af Chr. Jensen Munk, Peder Bonde, Niels Konge og Jens Munk-Madsen. Kopier hos forfatteren og Museet for Thy og Vester Han Herred, Thisted.
- 9 Jens Munk Poulsen: Vorupør før og nu. Tiden, bind I 1910-11, s. 550.
- 10 Skoledirektionens svarskrivelse til sognerådet er dateret den 15.6.1888. Kopier i kladde for Jens Munk Poulsen. Kopi hos forfatteren.
- 11 Ansøgning af 10.11.1890. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Ekspeditionskontoret for lavere Undervisning, j. nr. RR 1412, 1890, Rigsarkivet.
- 12 Ansøgning af 3.9.1898. Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, ekspeditionskontoret for kirkevæsen ZZ 1411, 1898, Rigsarkivet.
- 13 Maskinskrevet redegørelse for »Det lille Compagnis« forhold til Fiskercompagniet. Det lille Compagni bestod af Chr. Jensen Munk, Peder Bonde, Niels Konge og Jens Munk-Madsen. Kopier hos forfatteren og Museet for Thy og Vester Han Herred, Thisted.
- 14 Forhandlingsprotocol for Fiskercompagniet Sønder-Vorupør. Kopi hos forfatteren.
- 15 Dansk Fiskeriforenings kopibog 1901-03, brev af 3.6.1902. Erhvervsarkivet.
- 16 L. Mylius-Erichsen: Strandingshistorier. Skildringer fra jydsk Vestkyst og Skagen, København 1901, s. 34-35.
- 17 Selvbiografi af 14.9.1908. Ordenskapitlet. Kopi hos forfatteren.
- 18 Fiskeri-Beretning 1898-99, s. 247-48.
- 19 Skrivelse af 11.3.1902. Landvæsenjournalkontoret, landvæsenjournalsag 624/1902. Rigsarkivet
- 20 Det nørrejydske Redningsvæsen, redningsjournal D 541. Rigsarkivet.
- 21 Selvbiografi af 14.9.1908. Ordenskapitlet. Kopi hos forfatteren.
- 22 Dansk Fiskeritidende 1913, s. 728-29, jf. s. 706-08.
- 23 Poul Munk Poulsens brev til forfatteren den 30.1.1973.
- 24 Dansk Fiskeritidende 1919, s. 541.

I august 1919 holdt Fiskercompagniet generalforsamling hos Jens Munk Poulsen, og der blev vedtaget nye vedtægter, der hverken krævede afholdenhed eller kristen overbevisning som forudsætning for medlemskab. Der måtte dog fortsat ikke drives handel og fiskeri på søn- og helligdage. Den såkaldte søndagsparagraf blev først ophævet i 1984.

Jens Munk Poulsen døde den 16. august 1921, 61 år gammel. Hustruen, Maren Munk Poulsen, døde den 28. december 1935. Gravstedet findes fortsat på den gamle kirkegård.